

TEORETICKÉ OTÁZKY PSYCHIATRIE

Psychiatrická klinika fakulty všeobecného lékařství KU, Praha

VÝVOJ ČESKÉ LÉKAŘSKÉ PSYCHOLOGIE

J. Dobiáš

Teprve když se pokoušíme podat historický přehled československé lékařské psychologie, vidíme, jaké obtíže vznikají, když určitá disciplína není odedávna konstituována nejen jako přesně definovaný vědecký obor, nýbrž i jako výukový předmět se sylaby a učebnicemi, popřípadě jako instituce s budovami, knihovnami, systemizovanými místy apod.

Obtíž není v tom, že by tato témata nebyla v minulosti zpracovávána. Dobří lékaři už od pravěku a antiky byli dobří psychologové a naopak, pedagogové, filosofové a později psychologové se velmi často zajímali o nápadné nebo abnormální duševní děje. Tyto poznatky jsou však obsaženy implicitně v pojednáních jiných oborů a je třeba je pracně vylupovat.

Tak v rejstříku Kufnerovy učebnice není vůbec uveden termín lékařské psychologie, dokonce ani psychologie, ale přitom ve statích o citech, myšlení a instinktech je tolik vhodného materiálu, že by mohl být převzat bez jakékoliv úpravy do moderní učebnice lékařské psychologie.

Totéž, ovšem ještě daleko ve větší míře lze říci o Heverochovi. Z jeho více než 120 prací je ne méně než 15 věnováno tematice, již bychom dnes nazvali lékařská psychologie. První desítka jeho prací je sice neurologická, popř. morfologická, ale už v roce 1898 píše O psychologii davu, v roce 1900 Na obranu zapomenutých nešťastných, roku 1901 známé dílo O podivínech a lidech nápadných, v roce 1904 O neposedných dětech a Jak nás smysly klamou. Jeho slavná Diagnostika chorob duševních (1904) je ideální spojení klinické psychiatrie a lékařské psychologie. Stejně tak O poruchách jáství (1910), Jak si uvědomujeme jsoucno (1913), Vztahovačnost a problém kauzality (1914), O představách slovních (1914), O hýčkání slabochů (1916). Své názory o poměru psychiatrie k psychologii shrnul v roce 1919. V témže roce vydal práce O podstatě duše a O podstatě spánku, v roce 1921 o psychologické analýze intuice, v roce 1923 o životním rytmu. Ale i zde si vlastně zařazení jednotlivých prací do oboru lékařské psychologie určujeme více-méně sami.

Je zajímavé, že je snazší podat definici lékařské psychologie než její delimitaci. Je totiž třeba ji ohraničit nejméně vůči třem příbuzným a sousedním oborům. Na jedné straně je normální psychologie, která má stejný obsah, ale od níž se lékařská psychologie liší svým zájmem jakožto věda aplikovaná. Na druhé straně jsou poznatky psychopatologie, která se však zabývá pouze jevy chorobnými, a to ještě v obecném pojetí a vyjádření, kdežto lékařská psychologie je převážně konkrétní a praktická. Třetí sused je klinická psychiatrie se svou obecně známou náplní a posláním. Je třeba připomenout, že obě poslední vědy nejsou omezeny jen na jevy čistě psycho-

logické, protože se zabývají i poruchami na pomezí neurologie a patofyziologie (např. psychomotorické, katatonické poruchy).

V Myslivečkově životním díle se vždy zdůrazňuje jeho přírodovědní chápání psychiatrické problematiky. Práce tohoto druhu u něho také skutečně převažují. Avšak už v roce 1912 po návratu od Bechtěreva měl na schůzi Spolku českých lékařů přednášku Podstata a úkol objektivní psychologie, po níž vyložil Heveroch v diskusi svým brilantním způsobem význam psychologie v psychiatrii. V témže roce publikoval Mysliveček práci Podmíněné čili asociační reflexy a jejich praktický význam. V roce 1931 psal o hranicích duševního zdraví. V roce 1935 se zabýval poruchami jáství, v letech 1946 a 1947 psal o inteligenci a intelektu, v roce 1948 o sebevraždě v pojišťovacím řízení.

Není třeba mluvit podrobně o jeho učebnicích, z nichž zejména Obecná psychiatrie je současně vzornou učebnicí lékařské psychologie. Když sledujeme události v české medicíně, žasneme, s jakými svízelemi se prosazovaly některé nové obory: Jaké neslýchané obtíže měl např. Ladislav Haškovec se zřízením neurologie jako medicínského oboru a výukového předmětu. A tu je třeba zdůraznit, jak ochotně a laskavě podporoval Mysliveček zavedení lékařské psychologie, jak jí poskytl klinickou základnu a další možnosti rozvoje.

Snad poprvé se objevuje termín lékařská psychologie ve spojení s osobou Vondráčkovou. V roce 1939 mu totiž byla rozšířena venia docendi i pro lékařskou psychologii. V roce 1943 se tento termín objevuje znovu v jeho publikaci Základní pojmy v lékařské psychologii. V roce 1945 ho pověřil prof. Mysliveček vedením otevřených oddělení psychiatrické kliniky. Při této příležitosti bylo ministerským výnosem konstituováno oddělení lékařské psychologie. Byla založena samostatná knihovna. Ovšem Vondráčkovy práce z oblasti lékařské psychologie začínají daleko dříve. Už třetí práce jeho vědecké dráhy se zabývá konstitučními typy [1923], v roce 1924 publikuje článek Nač by se nemělo v psychologii zapomínat. Následuje nepřetržitý sled psychologické problematiky. Velmi záhy se vyskytují v jeho díle zprávy o tzv. psychických reakcích, což je patrně jedno ze základních témat lékařské psychologie, vedle typologie, učení o konstituci, charakterologie, iatrogenie, vědomí a jáství, intelektu, myšlení. Takových pojednání najdeme ve Vondráčkově životním díle desítky. Stěžejním dílem v tomto ohledu je jeho monografie Vnímání [1949].

Zdůrazňujeme stále aplikovaný ráz lékařské psychologie. Musíme však i od ní očekávat přínos k obecné teorii medicíny. O to se zasloužil Vondráček svou monografií Hodnocení a jeho poruchy z hlediska psychiatrie, protože zde je vyjádřen důležitý fakt, že filosofickým základem teorie aplikovaných věd je především axiologie.

O stálé lásce Vondráčkově k tomuto předmětu svědčí i to, že první díl své učebnice nazval Lékařská psychologie a všeobecná psychiatrie.

I když je jedna z nejobtížnějších věcí určit a označit zakladatele nějakého vědního oboru, můžeme myslím oprávněně říci, že Vondráček je u nás první, kdo razil název, cílevědomě určoval obsah a staral se o organizační záležitosti této disciplíny.

Druhý, kdo se oficiálně hlásil k lékařské psychologii a věnoval jí svá nejlepší díla, byl Nevole. Ale i Prokop, o němž trvá ustálená představa především jako o likvorologovi, vydal významnou práci z této oblasti. O sebevraždě (1940). Je málokterá problematika, která by sem tak patřila jako tato. A tak bychom mohli jmenovat vlastně všechny naše psychiatry nedávné až současné doby a vybírat témata nebo přímo stati spadající do tohoto oboru.

Nejmenujeme ty součastníky, jejichž činnost je běžně sledována a publikace čteny, ani ty staré, o nichž se mluví např. v úvodu Bouchalovy a Konečného učebnice. Sluší se snad ještě zmínit o Taussigovi, jenž jednak ve svých pracích o psychopatech, ale zejména ve svých přednáškách projevil tolik psychologického talentu, že ještě dnes na něho s nadšením vzpomínají všichni, kdo ho poslouchali. Stejně tak životní dílo Apetaurovo patří převážně do této oblasti.

Je však třeba se zmínit o lékařích všeobecné praxe nebo jiných oborů, kteří od minulého století až dosud se zajímali o psychologickou stránku medicíny. Kdysi to byli Vohryzek, Vomela, nyní např. Daněk.

Že se známí internisté, mezi nimi v první řadě Charvát, zajímají o psychologické momenty interní medicíny, je pro náš obor velmi lichotivé, současně to však je jedna z podmínek jejich proslulosti, zejména v období psychosomatické medicíny. Veliká řada představitelů somatické medicíny, kteří se zajímají o psychologické faktory svého oboru, je uvedena v poslední kapitole monografie Lékařská psychologie, kterou vydala pražská klinika.

Bylo už řečeno, že tak, jako se psychiatři zajímali o psychologii, byli psychologové přitahováni lékařskou problematikou, popřípadě jsou jejich pojednání pro psychiatry nezbytná. Sem patří Tardy svými pracemi o osobnosti, Doležal, především zájmem o mentální hygienu, Stavěl prací o hladu a řada dalších.

Mohlo by se zde mluvit o absolventech zdravotnického směru katedry psychologie, kteří pracují jako kliničtí psychologové a kteří jsou nám osobně i svými pracemi známi.

Je vhodné připomenout některé, na něž by se mohlo zapomenout. Tak po první světové válce publikoval Forster práce, proti jejichž některým obrátům a výkladům by mohl mít dnešní psychiatr námitky, ale je třeba uznat jeho poctivý zájem o pomezí psychiatrie, psychologie a pedagogiky. Sem by také patřila Marešova Fysiologická psychologie [1926] nebo Šambergerovy Psychogenní afekce kožní. Je zajímavé, že oba dva, stejně tak jako Babák a Lhoták sdružují svůj zájem o psychologii s idealistickým světovým názorem. Ze současných prací by mohla psychiatrům uniknout Srpova a Komínkova Psychologie v stomatologické praxi nebo sborník K problémům psychologie osobnosti. Matějčkovy a Langmaierovy knížky jsou všeobecně známy, stejně tak je pro nás Hynie představitel lékařské psychologie jako sexuolog.

V dějepise je nejobtížnější úkol určit okamžik, kdy události přestávají být historickými a představují přítomnost, v níž dosud nejsou děje dovršené, osobnosti začleněné, názory ucelené. Je ještě jeden moment, proč bude třeba tento přehled ukončit: V Nevolově lékařské bibliografii je za rok 1947, tedy těsně po válce, uvedeno pod heslem lékařská psychologie a lékařská etika přes 50 čísel, za rok 1948 stejně. V posledních letech už jen přehled bibliografie by znamenal samostatnou knihu.

Doufejme však, že při tomto množství bude mnohem lepší přehled, až autor i čtenář budou jasně vědět, že práce patří do oboru a předmětu lékařská psychologie.

Došlo 6. 7. 1971.

J. D., Praha 2, Ke Karlovu 11

